

КУЛЬТУРА ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Культура навіть у своїх вищих формах в кінцевому рахунку залежить від фізичних факторів і обумовлюється ними. Людина, як і будь-яка інша форма життя, є утворенням середовища, спадковості і своєї функції у житті, а тому і її культура – не абстрактна інтелектуальна конструкція, але матеріальна організація життя, підпорядкована тим самим законам розвитку і занепаду, виникнення і руйнування, як і інший матеріальний світ.

На перший погляд може здатися, що це веде до абсолютно детерміністської концепції історії, яка не залишає місця розумній меті чи вільній творчості людського розуму. Такий логічний висновок із шпенглеровського погляду на культуру, що підкоряє розум і свободу людини циклічній дії сліпого Закону Долі. Більш того, якщо ми приймемо постулати старого наукового матеріалізму, ми повинні будемо розглядати інтелектуальний і духовний аспекти культури як вторинні і похідні. Життєвий процес культури виявиться чисто фізичним, як процес травлення, а міркування і емоції, які на перший погляд ним керують, виявляться його причиною не більше, ніж почуття задоволення при засвоєнні їжі є причиною тілесного харчування.

Однак, матеріалісти самі не погоджуються визнати цей очевидний висновок. Насправді вони й не намагаються звести людське життя до суто інстинктивної діяльності або применшити роль людського розуму в суспільному розвитку. Правда, за останні десятиліття реакція проти крайнього інтелектуалізму ідеалістичної філософії викликала подібне ж перебільшення в протилежному напрямку, і з'явилася тенденція применшувати значення раціонального елемента в людському житті. Проте, всі такі спроби мають предметом розгляду приватну сферу і більше зачіпають проблему походження, ніж цінність результатів. Біхевіорист може

розглядати думку як придушене мовлення, а мовлення як прихований жест; психоаналітик може бачити в найідеальніших прагненнях таємну дію пригніченого сексуального комплексу, але і той, і інший приховано допускають можливість деякого раціоналізування досвіду, тому що без цього їх теорія не могла б претендувати на пояснення чого б то не було. Знову ж таки, ніхто не заперечуватиме, що наш сучасний спосіб життя глибоко змінений сучасними технологіями, які будуються на тісному зв'язку з науковими досягненнями. Це дозволяє нам зробити висновок, що на деяких ступенях культурного процесу думка може впливати на дію. Як би далеко ми не зазирали в історію людства, там завжди знайдуться зміни людського життя думкою і винаходами.

Відкриття землеробства і приручення домашніх тварин змінили характер культури не менше, ніж комп'ютерні технології. А ще раніше, на зорі людства, перші великі відкриття – використання вогню, знарядь праці, зброї, одягу – підготували шлях для подальшого завоювання природи людиною.

Але не можна все ж вважати, що ці практичні винаходи були першими або єдиними проявами специфічно людської діяльності. Якщо людина за своєю суттю є твариною, що використовує знаряддя праці, то ці знаряддя були спочатку інструментами митця не менше, ніж інструментами робітника. Ми знаємо це по залишках чудового живопису, в тому числі і на Кам'яній могилі нашого регіону. Але первісне мистецтво не було просто проявом прагнення до художньої творчості, воно мало строго практичну, можна сказати, раціональну мету. Ця мета – не принести задоволення і не відтворити побачене, але досягти влади над зовнішньою природою. Але навіть зародкова культура ніколи не є тільки матеріальною єдністю. Вона включає в себе не тільки деяку однаковість громадської організації та способу життя, а й свідому і тривалу соціальну дисципліну. Наприклад, спільну мову, необхідну для всякого спільного життя, може бути створено лише століттями спільних свідомих зусиль. Століття роздумів і дії виробляють термінологію, класифікацію і навіть шкалу цінностей, що діє в свою чергу на уми, виправдовуючи старий вислів, що нова мова – це нова душа. Однак, не тільки таким способом дух суспільства знаходить собі вираження. Існує ще загальна концепція реальності, бачення життя, яке навіть в найпримітивніших суспільствах виражається в магії та релігійних віруваннях, а у вищих культурах проявляється у більш повній та свідомій формі в релігії,

науці й філософії. Так інтелектуальний фактор обумовлює розвиток будь-якого суспільства. Це є активний творчий елемент культури, оскільки він звільняє людину від суто біологічних законів, керуючих розвитком тваринних видів, і робить його здатним накопичувати зростаючий капітал знань і соціального досвіду, що дозволяє йому здійснювати прогресуючий контроль над матеріальним середовищем.

Безсумнівно, справедливо і те, що цей елемент завжди пов'язаний зі своїм матеріальним підґрунтям, як дух індивіда з тілом, і завжди залишається залежним від середовища. Але як індивідуальний дух оживотворяє тіло, подібно цьому і інтелектуальний елемент є душею і формує принцип культури.

Два народи можуть мати спільне географічне середовище і мати спільний расовий тип і, тим не менш, цілком відрізнитися по культурі, якщо у них різні інтелектуальні традиції.

Головними бар'єрами між народами є не расові, мовні чи географічні відмінності, а духовні: еллінів і варварів, євреїв і не-євреїв, мусульман та індусів, християн і язичників. У всіх цих випадках ми маємо справу з різним розумінням дійсності, різними моральними та естетичними нормами і цінностями – словом, різним внутрішнім світом. У кожної цивілізації своє бачення світу - бачення, яке може бути несвідомим плодом цілих століть спільної думки і дії, або може спалахнути раптовим осяянням великого пророка або мислителя. Досвід Магомета в печері Гіра, коли він побачив людське життя скороминущим, як трепет комариного крила, порівняно з величчю і міццю Божественної Єдності, змінив життя величезної частини людства. Бо народ, який протягом тисячі років чує тричі на день голос муедзина, який проголошує єдність Бога, не може жити тим же життям, або мати той же світогляд, як індуїст, який поклоняється життю природи в його незліченних формах і дивиться на зовнішній світ як на прояв гри космічних сексуальних сил.

Але тоді як інтелектуальні і духовні зміни надають потужний вплив на матеріальну культуру народу, чисто зовнішня чи матеріальна зміна не справить великого позитивного ефекту, якщо вона не має коріння в психічному житті культури. Добре відомо, що вплив матеріальної цивілізації сучасної Європи на примітивні народи зазвичай не веде до культурного прогресу. Навпаки, якщо воно не супроводжується поступовим процесом виховання та духовної асиміляції, воно руйнує підкорену культуру. Народ може використовувати нове знання й нову техніку тільки у тому випадку,

якщо вони приведені у відповідність з духом його культури і його світоглядом.

Живі зміни в культурі – ті, які йдуть зсередини, і, отже, найбільшим з усіх двигунів культурного прогресу є людський розум. Це може здатися поверненням до старого інтелектуалістичного погляду на прогрес, що надихав філософів і соціологів XVIII – XIX століть. Але такі мислителі, як Гельвецій, Кондорсе і Бокль, уявляли собі раціональний елемент в історії зовсім інакше, ніж ми. Наприклад, Бокль вважав єдиною істотною зростання знань і наукових відкриттів, не допускаючи навіть можливості живого впливу моралі, релігії, літератури і політичної сфери на соціальний прогрес, він вважав їх результатом розвитку культури, а не його причиною. Бокль йде ще далі і стверджує, що винахід пороху більше послужив справі миру, ніж всі проповіді християнства.

Насправді ж неважко помітити, що наукове знання і дух раціоналістичного критицизму, хоча й мали величезний вплив на новітній розвиток нашої власної цивілізації, мали дуже обмежене значення для інших віків і культур. Якщо ми хочемо оцінити важливість інтелектуального елемента в культурі, ми повинні поширити поняття розуму на всю область людської свідомості – від першої невиразної спроби систематизувати дані чуттєвого досвіду до вищих досягнень спекулятивного інтелекту.

Процес приведення незбагненою для розуму множинності та різноманітності чуттєвого світу до порядку і єдності невіддільний від самої історії людства. Цей процес ніколи не завершується. Але тим не менше він незмінно розвивається з того моменту, як людина вперше почала давати назви речам і упорядковувати свій досвід за допомогою мови. Починаючи з виникнення первісної культури, люди намагалися, нехай і в незрілій та символічній формі, зрозуміти закони життя і пристосувати до них свою соціальну діяльність. Але первісна людина не дивилася на зовнішній світ сучасними очима, як на пасивну і механічну систему. Вона розглядала світ як живий, повний таємничих сил, що перевищують її можливості. Він намагався умилостивити і служити йому. У цьому полягало все його життя. І перша потреба народу, не менш важлива, ніж їжа та зброя, – це психічне пристосування або техніка, за допомогою якої людина може увійти у спілкування з цими надприродними силами і викликати до себе їхню прихильність.

Список використаних джерел

1. Афанасьєва Л.В. Релігійно-світоглядні уявлення народів Північного Приазов'я: діалог культур / Л.В.Афанасьєва, Л.Ф.Глинська // Культура народів Причорномор'я. – 2002.
2. Олексенко Р.И. Религиозная культура как часть духовности человека / Р.И.Олексенко // Материали за 12-а международна научна практична конференция, «Найновите научни постижения», – 2016. Том 3. Закон. Философия. Политика. София. «Бял ГРАДБГ» ООД – С. 57-59.
3. Тайлор Э.Б. Первобытная культура: Пер. с англ. – М.: Политиздат, 1989.
4. Тойнби А. Постигение истории. Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1991.
5. Фрезер Дж. Золотая ветвь. Исследование магии и религии. Пер. М.К. Рыклина. М.: Политиздат, 1980.